

Att tolka en motsägelsefull verklighet – slutreplik

Den teori som vill förklara allt kommer att förklara intet. I sitt inlägg tycks Bolin vilja utvidga "marginell betalningsvilja" till att betyda att man måste avstå något för att uppnå något. Han exemplifierar med Robinson Crusoe som planerar sitt arbete. Robinson bygger en palissad eftersom han anser att det extra utbytet är högre än om han ägnar mer tid åt sina getter. Men hur mäts utbytet av den sista arbetstimmen som fördelats? Uppnår man en förklaring om man använder begreppet marginell betalningsvilja? Man fångar något grundläggande i mänskligt beslutsfattande säger Bolin. Men med Bolins utvidgning riskerar fångsten att bli mycket mager: människor väljer för att de ställs inför val.

Det är bättre att hålla fast vid att "marginell betalningsvilja" är ett begrepp i den neoklassiska teorin. Där spelar det en roll för att förklara hur marknaden och prisbildningen fungerar i förhållande till utbud och efterfrågan. En familj väljer att satsa sina ekonomiska resurser i en segelbåt istället för i en sommarstuga där båda erhålls på en marknad med någorlunda fri konkurrens. Här fungerar betalningsmedel som det naturliga måttet och "marginell betalningsvilja" är ett begrepp i en teori om hur detta val sker för att maximera nyttan.

I exempelvis en feodal ekonomi råder andra förutsättningar för individernas val.

JANKEN MYRDAL är professor i agrarhistoria vid SLU i Uppsala. Han har forskat om bl a teknikutveckling i jordbruket och är huvudredaktör för "Det svenska jordbrukets historia" där band 1-4 kom 1998-2001 och band 5 kommer 2003.

Även en sådan ekonomi fungerar och den måste analyseras på sina premisser. Man måste finna lämpliga mått för att mäta de resursallokeringar som sker. Maktrelationer kommer att spela en betydande roll på samhällslig nivå, och på gårdsnivå kommer självhushållet att kraftigt begränsa de valmöjligheter som finns. Begreppet marginell betalningsvilja kommer att för ett sådant samhälle snarare försvåra analysen inte bara av den feodala ekonomin utan också av den kapitalistiska ekonomin eftersom begreppet genom en utvidgning töms på sitt innehåll.

Vad är det specifika för de samhälleliga förändringar vi står inför? Vi har redan till stor del nått, och kommer till ännu större del även internationellt att nå, en situation där de basala behoven är uppfyllda: mat, husrum, kläder osv. Detta kommer paradoxalt nog att innebära att gapet mellan de behov som människor önskar uppfylla och deras möjligheter att tillfredsställa dem kommer att öka. Vi kommer att stå inför en situation då en oändlig mängd möjligheter, som tidigare inte ens befann sig inom önskningsarnas räckhåll, allt mer kommer att aktualiseras: rymdfärder eller små skolklasser, semesterresor till avlägsna länder eller regnskogarnas bevarande, osv.

Denna situation är den teoretiska utmaningen. Att envist hålla fast vid en modell utan att ens identifiera och diskutera den förändring vi står inför, det är att låta sina tankar fångas av modellen – eller ännu värre: att låta modellen gå under medan man krampaktigt håller fast vid den.

En väg jag pekar på är att reflektera över de mått som kan behövas. Arbete är ett givet mått. Med en stagnerande befolkningsmängd och åldrande befolkning

kommer arbete kanske att i framtiden bli en mera begränsande resurs än vad vi väntat oss. De andra mått jag talar om handlar om biodiversitet, kulturella värden, osv. Förmodligen behövs kvalitativa mått för att mäta effekterna av verksamheten, men säkert är att vi kommer att behöva ett nytt spektra av olika mätverktyg.

Detta leder till frågan om hur samhälls resurser fördelas. Politiska processer är ett sätt, marknaden ett annat och jag menar att etiska ställningstaganden har en betydande roll i vårt samhälle för beteenden även utanför marknad och politik.

Bolin har svårt att förstå att den politiska processen är en del av det samhällskontrakt som håller samman vårt samhälle. Hans resonemang kring politik klagör ytterligare en sak – Bolin ser inte tydligt att det i människors agerande, inte minst i politiken, ofta finns en dubbelhet där en tendens täcker över en annan.

Den politiska processen har i vårt samhälle sin grund i den representativa demokratin kopplad till den öppna debatten (vilket givetvis inte utesluter intriger och manipulationer). Medborgarna kan gemensamt ge uppdrag, men Bolin menar att dessa målsättningar förfuskas genom att särintressen hävdar sig. Särskilt gäller detta tydligen jordbrukspolitiken.

Låt oss anta att en organisation, exempelvis LRF, hårt driver sina särintressen och lyckas med att få extra förmåner till sina medlemmar vilket går ut över den allmänna samhällsnyttan. Detta riskerar att uppmärksammas i den fria debatten, av exempelvis undersökande journalister. Sprids en uppfattning om att organisationen alltför ostentativt drivit sina särintressen hotas den av att föras åt sidan i den politiska processen. Politiker börjar agera så att inte skuggan av samband med denna organisation kastas över dem. Dessa risker är aktörerna dock som regel väl medvetna om, vilket motverkar det agerande som skisserades i inledningen av detta stycke. En annan tolkning av skeendet är därför att LRF, tillsammans med

politikerna, försökt finna en samhällsnyttig roll för jordbruket. I en analys måste båda dessa möjligheter undersökas, och båda innehåller sannolikt ett mått av sanning – det kan också finnas en periodicitet där den ena tolkningen spelar större roll under en viss period.

Dessutom måste man acceptera att det i en komplex samhällsstruktur kommer att finnas ett behov av en rad organisationer som representerar ”särintressen”. Inte nog med att individer måste ha rätt att organisera sig, dessa organisationer kommer som regel att minska friktioner och underlätta kontakter mellan olika samhällsgrupper.

Bolin avslutar med att varna för att ge politiker större utrymme. Detta ser jag mest som en retorisk reflex gentemot en tänkt motståndare.

Det är intressantare att diskutera om hur resursallokeringen skall hantera den kraftiga utvidgningen av behovsspektrat, där målsättningarna dessutom skall inkludera framtida generationers tänkta behov. Svaret ligger enligt min uppfattning i kombinationen av marknad, politik och etisk debatt.